

EDITURA CARTEA ROMÂNESCĂ

Cărți fundamentale

Editura Cartea Românească
Calea Victoriei 133, sectorul 1, București
www.cartearomaneasca.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

NEGRICI, EUGEN

Expresivitatea involuntară / Eugen Negrici. -

București : Cartea Românească, 2017

ISBN 978-973-23-3167-5

81'38:821.135.1.09+82.09

Editor: Călin Vlasie
Redactor: Cosmin Perța
Machetare: Stelian Bigan
Coperta colecției: Ionuț Broșțianu
Prepress: Marius Badea

Copyright © Editura Paralela 45, 2017

Editura Cartea Românească este un imprint al Editurii Paralela 45
www.edituraparelela45.ro

Prezenta lucrare folosește denumiri
ce constituie mărci înregistrate,
iar conținutul este protejat
de legislația privind dreptul
de proprietate intelectuală.

Eugen Negrici

**Expresivitatea
involuntară**

Ediția a III-a

CARTEA ROMÂNEASCĂ

După 40 de ani

(Cuvânt-înainte la ediția a III-a)

Cartea Românească (Paralela 45) a luat decizia eroică de a reedita *Expresivitatea involuntară*, la 40 de ani de la prima apariție. Parcurgând-o, cu creionul în mână, m-a surprins actualitatea ei. Și nu au trecut doar 40 de ani de când a fost publicată, ci chiar mai mult, dacă iau în calcul anii cât a stat această carte la cenzură, plimbată fiind și pe la alte diverse „foruri”, neputincioase a înțelege ce se ascunde în spatele aceluia titlu și cam pe unde „bate” el. „Ce-i aia, bă, involuntară?”, a scris, cu creion roșu, pe marginea textului, un expert de la Academia de Științe Politice, frisonându-l pe Mircea Ciobanu, prietenul și redactorul meu de carte, care m-a protejat mult timp și mi-a întreținut speranța, hrănindu-mă, la telefon, cu fraze liniștitoare.

Pot spune însă, acum, cu prilejul acestei, probabil, ultime reeditări, că mă simt, totuși, mâhnit de ceva. Într-o măsură consternantă, cartea a fost citită doar ca o „chestie simpatică”, iar „expresivitatea involuntară”, devenită formulă curentă în conversații, a fost echivalată cu comicul involuntar și a rămas, în mintea multora, ca o fel de „jucărea negriciană”. Nu au fost sesizate, în măsura în care m-aș fi așteptat, creativitatea conceptului, uimitorul registru teoretic pe care îl deschide el, importanța decisivă pe care o au rolul înnoitor al interpretului și descoperirea de către acesta a elementelor din afara intențiilor autorului. Prea puțini comentatori au luat în serios caracterul pernicios al intenției artistice (ca sursă a perimării) și avantajul extraordinar – de care vorbea Starobinski al acceptării prezenței unei ființe comune:

obiect-interpret. Încă și mai puțini au acceptat să mediteze la capacitatea *expresivității* de a înlocui *artisticitatea*.

Dat fiind dezinteresul de după Revoluție al mediilor universitare și al criticilor înșiși față de chestiunile legate direct sau indirect de teoria literaturii, mă bate gândul să mă străduiesc să concep, cu câte puteri mi-au mai rămas, o carte de teorie a literaturii, alcătuită, exclusiv, din direcția receptorului și în care *literaritatea* să fie înlocuită consecvent de *expresivitate*.

EUGEN NEGRICI

EDITURA CARTEA ROMÂNESCĂ

Texte subestimate ca literatură

Posibilitatea revitalizării textelor de pionierat artistic

Pentru a face ca operele scrise cu intenții artistice cu veacuri în urmă să retrăiască potrivit unei perspective noi, revitalizante, vom profita de progresul pe care l-a făcut în ultimul timp studiul expresiei artistice prin adoptarea coniventă a punctului de vedere al receptorului.

Doar efectul este acela care îi conferă mesajului structura, iar efectul poate fi, în cazul general al textelor vechi fără o destinație literară, dar și în cazul puținelor scrieri beletristice din aceeași etapă, rezultatul conflictului între mesajul de atunci și codul de referință al interpretului de astăzi. Solistului îi revine, în toate situațiile, rolul de a efectua „linii semantice” (Lévi-Strauss), adică de a desprinde din contextul inițial acele elemente care, prin inserarea lor într-un alt context, *semnifică*, datorită tensiunii pe care o provoacă în cadrul acestuia și în raport cu el.

Literatura veche are avantajul că, prin majoritatea scrierilor ei, chiar prin ceea ce cuprinde ea în afara literaturii propriu-zise, îl surprinde nepregătit pe cititor, pentru că fiecare lectură marchează ciocnirea între două sensibilități. Alături de elementele cu aparențe neglijabile, în orice caz normale, nepertinente stilistic în contextul lor istoriografic, bisericesc, administrativ etc și care capătă doar astăzi o valoare expresivă prin slaba lor previzibilitate, surprind, printr-un tip particular de așteptare frustrată, și numeroase elemente ce decurg totuși dintr-o intenție literară.

Texte ieșite din zona esteticului

Prejudecata verdictului definitiv

Dacă până acum ne-am ocupat de opere ignorate ori tratate cu totul nesatisfăcător, vom încerca să reconvertim semnificativ acele texte care, în goana după verdicte și ierarhizări, au fost incriminate pentru deficiențele lor formale, au fost lăsate în uitare și disprețuite, direct sau indirect, ca irecuperabile.

O foarte omenească nevoie de certitudine, mai bine zis de limitare a incertitudinii, prezidează lectura cititorului setos de a păși pe un teren solid. Dorința de orientare și de valorificare clară devine imperioasă, tocmai pentru că o bună parte dintre cititorii contemporani au o mai pronunțată orientare pozitivă. Nu înțelegem prin aceasta că executantul este somat să se decidă asupra operei și că nu s-ar afla printre noi critici indiferenți la opinii, la doleanțe generale sau de grup ori la solicitări sociale.

Tendința spre certitudine este naturală și aparține, în aceeași măsură, înșși autorilor de cronici. Chiar și criticii care s-au legat trainic de cadrele esteticului au simțit necesitatea raportării aprecierilor lor la un punct fix de orientare, normativ, inflexibil. Chestiunea ar merita să fie discutată pe larg și introdusă consecvent în preocupările teoreticienilor actului critic. Substratul dilematic al ei este surprins și în cunoscuta formulă a lui Valéry: „Ce qui n'est pas fixé n'est rien. Ce qui est fixé est mort”.

E. Lovinescu, perfect conștient de faptul că „fixarea unui punct de orientare nu atrage după sine mai multă comprehensiune, ci,

dimpotrivă, înseamnă o limitare de orizonturi și un izvor de nedreptăți” (*Istoria literaturii române contemporane*, vol. II, Minerva, p. 401), vorbește despre valoarea psihologică a dogmatismului și concede că actul critic „trebuie să aibă un caracter oarecum dogmatic” (p. 400).

Dar E. Lovinescu, ca, de fapt, nemărturisit, și alți critici și istorici literari români, este atras de ideea înrâuririi publicului și admite dogmatismul pentru sporul de autoritate pe care îl generează. „Publicul reclamă certitudinea sau, cel puțin, impresia ei (p. 401), gândea Lovinescu și, cu mai puțină franchețe, nu altfel o parte dintre ceilalți critici.

Se înțelege că, în ceea ce-l privește pe Lovinescu, acestea au rămas considerații inocente, simple deziderate, și că, în practică, „dogmatismul” său nevinovat s-a întemeiat – cum el însuși o spune – „pe o fermitate de expresie, de ton, fără referințe și fără replică, pe o afirmație categorică în numele unui frumos absolut, dar absent, care câștigă și impune, căci nimic nu impune ca tonul categoric” (p. 402).

Așadar, trucul fermității de expresie procură râvnita autoritate. Să împingem, acum, puțin mai departe raționamentul lovinescian. Dată fiind impresia de monotonie pe care o lasă descrierea „la obiect” a operei, precum și știuta debilitate a elogiului (care nu zadarnic a avut în literatură nevoie de mijloacele persuasiunii retorice), apare mai la îndemână calea contestării, a tăgădei, cu cât mai decisive, cu atât mai fascinante, căci speța noastră neliniștită și suspicioasă simte o frisonantă înclinație spre a nega și a se nega.

Frazele care îl cuprind pe *nu!* plac și dețin pretutindeni un soi de energie bizară, de unde și succesul de totdeauna al impresiații față de lauda oricât de stilizată.

Nimic nu trezește imaginația leneșă și nu dă o plăcere de discuție mai vie decât negarea, fie ea și abuzivă sau mai ales.

În eseu lui E. Lovinescu asupra *Mutației valorilor estetice*, concluzia întregii sale *Istorie a literaturii române contemporane* (din care s-a priceput că s-a priceput că am citat și până acum și din care nu vom ezita a mai cita, siliți de dezinteresul esteticii noastre pentru problema variației sensibilității artistice), criticul declară explicit și, desigur, nu

Cuprins

<i>După 40 de ani</i>	5
<i>O mărturie</i>	7

EXPRESIVITATEA INVOLUNTARĂ (1977)

EXERCITII DE RECONVERTIRE EXPRESIVĂ	39
Texte subestimate ca literatură	41
Posibilitatea revitalizării textelor de pionierat artistic	41
Poeme din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea	42
Romanele pseudoistorice, religios-fantastice, moralizatoare ale medievalității târzii	60
Romanul politic	67
Texte ieșite din zona esteticului	83
Prejudecata verdictului definitiv.....	83
Evoluția sensibilității artistice.	
Dialectica modificării sistemului de așteptări.....	86
Posibilitatea reconvertirii semnificative a textelor.....	93
Previzibilitatea expresiei.....	97
<i>Formularea banală</i>	97
<i>Imaginația convențională</i>	104
<i>Clișeul (jocul trist al previzibilității)</i>	122
„Poetica” inactuală.....	130
<i>Proza versificată</i>	130
<i>Narațiunea „de larg consum”</i>	139
Insuficiența formală	141
<i>Neîndemânarea profesională</i>	141

<i>Sub semnul amorfului</i>	144
<i>Structuri narative „imprecise”. Scriitura dificilă</i>	145
<i>Formularea „confuză”</i>	155
<i>Nepuțința modelării: stângăcii, neglijențe, imperfecțiuni</i>	158
<i>Nepuțința dominării: grandilocvența, enormitățile</i>	160
<i>Nepuțința</i>	162
<i>Incompletitudinea: – operele neterminate, nedefinitivate, întrerupte</i>	171
Necesitatea prevenirii tendințelor de șablonizare în receptare	175

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ